

عوامل مؤثر بر مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی - ترویجی شهرستان نیشابور

مجیدرضا خداوردیان^{۱*} و محمدعلی حمیدنژاد^۲

۱. استادیار، مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

۲. مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان نیشابور، استان خراسان رضوی

* نویسنده مسئول: khoda_620@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۰۴

چکیده

استفاده از ظرفیت و نقش بی‌بدیل جوامع محلی و مشارکت‌های مردمی در توسعه روستایی و بخش کشاورزی و افزایش نفوذ دانش و فناوری از اهمیت بسیاری برخوردار است. یکی از مصادیق تاثیرگذار در این امر، استفاده از نیروهای ماهر و باتجربه به نام مددکاران ترویجی است که توسط نهاد ترویج کشاورزی در کشور انتخاب و سازماندهی می‌شوند. بنابه این ضرورت، تحقیق حاضر با هدف بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی - ترویجی شهرستان نیشابور انجام شد. این پژوهش از نوع توصیفی، علی و همبستگی بوده و جامعه آماری آن شامل ۱۹۱ نفر مددکار ترویجی بود که از این تعداد بر اساس جدول مورگان ۱۲۳ نفر به عنوان نمونه تعیین و به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۴۸ سوال بود. برای تعیین روایی از نظرات اعضای هیات علمی مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی و مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی خراسان رضوی استفاده شد. پایایی ابزار تحقیق با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ به ترتیب برای متغیرهای عوامل انگیزشی ۰/۸۱، وظایف شغلی ۰/۷۶، فعالیتهای مشارکتی ۰/۶۷ و فعالیتهای آموزشی ۰/۷۲ و به طور میانگین برابر ۰/۷۴ به دست آمد. نتایج نشان داد که متغیرهای آموزشی، انگیزشی، احساس مسئولیت و مشوق‌ها، به ترتیب بیشترین تاثیر را در تغییرات متغیر مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی - ترویجی داشته است. به عبارت دیگر، اثر تعاملی چهار متغیر فوق در رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام، حدود ۸۰ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین نمودند.

واژه‌های کلیدی: ترویج و آموزش کشاورزی، مشارکت مردمی، شبکه عاملین ترویج، مددکاران ترویجی

مقدمه

یکی از مهم‌ترین عامل‌ها در دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی، استفاده از اطلاعات و دانش فنی روز، برای ارتقای آگاهی و اطلاعات روستاییان و بهره‌برداران کشاورزی در سطح روستاهای کشور است. شیوه‌های سنتی آموزش کشاورزی، به دلیل وابستگی به مؤلفه‌هایی مانند محیط فیزیکی، شمار محدود مروجان، انبوه متقاضیان و گستردگی فزاینده موضوع‌های علوم و فنون کشاورزی، در عمل فرصت برابر آموزش کشاورزی را از کشاورزان و بهره‌برداران فعال در بخش کشاورزی به عنوان مخاطبان اصلی سلب کرده است. از طرفی، کشاورزان در زمینه استفاده از انواع فناوری‌ها، بدون شناخت پیامدهای اجتماعی و به کارگیری آنها از نظر جستارهای محیط‌زیستی و توسعه پایدار کشاورزی باید به تصمیم‌گیری بپردازند (خداوردیان، ۱۴۰۰). در این بین، در زمینه توسعه روستایی و کشاورزی، مشارکت مردمی از اهمیت بسزایی برخوردار است (صفری علی‌اکبری، ۱۳۹۹)؛ به طوری که بیشتر صاحب‌نظران توسعه، به ویژه توسعه روستایی و کشاورزی اعتقاد دارند که دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت آحاد مردم امکان‌پذیر نبوده و بدون تردید با مشارکت مردم، دوره گذار توسعه تسهیل و کم‌هزینه‌تر می‌شود. امروزه تاکید بر توانمندی‌های جامعه محلی در رهیافت‌های توسعه موجب شده است که مشارکت روستاییان در قالب ایجاد و توسعه نهادهای مردمی خودجوش و خوداتکا و گروه‌های توسعه، برای تعریف نیازهای اولویت‌دار و حل مسئله مربوط به زندگی مردم محلی در فرآیند توسعه روستایی و کشاورزی مورد توجه قرار گیرد (هدایتی مقدم و همکاران، ۱۳۹۴).

از آنجایی که نظام ترویج به عنوان بازوی قوی توسعه کشاورزی تلقی شده و در این راه نقش کلیدی ایفاء می‌نماید و در ضمن محدوده وسیعی از فعالیت‌های توسعه کشاورزی و روستایی را شامل

می‌شود، لذا مشارکت مردم در فعالیت‌های آموزشی ترویجی بیشتر احساس می‌گردد (Karami & Ismail, 2012). در حقیقت، بخش کشاورزی به لحاظ پراکندگی مناطق روستایی، وجود اقلیم‌های متفاوت و تنوع در محصولات کشاورزی وضعیت منحصر به فردی دارد که این وضعیت ایجاب می‌کند برای استقرار شبکه ترویج و گسترش آن تا اقصی نقاط کشور، از نیروهای پیشرو و داوطلب بومی در بخش کشاورزی استفاده شود. در این راستا، بهره‌گیری از ظرفیت «مددکاران ترویجی» امری ضروری و مفید خواهد بود. مددکاران ترویجی افراد مجرب محلی هستند که تجارب خود را با کشاورزان از طریق ارائه اطلاعات فنی و برنامه‌های آموزشی مؤثر به اشتراک می‌گذارند. مددکاران ترویج کشاورزی، رهبران فنی محلی، خبرگان روستایی یا کشاورزانی هستند که از نظر موقعیت اجتماعی و فرهنگی و مهارت‌های حرفه‌ای و فنی در وضعیت بهتری از سایر بهره‌برداران قرار دارند و از عملکرد و تولید بالاتری نیز نسبت به دیگر کشاورزان برخوردارند (درجانی و همکاران، ۱۳۹۷) که از طریق تعامل با مروجان، سایر عوامل شبکه ترویج و بهره‌برداران کشاورزی در فعالیت‌های ترویجی و نشر دانش فنی مشارکت می‌نمایند (دفتر ساماندهی مراکز جهاد کشاورزی و شبکه ترویج، ۱۴۰۳).

در واقع یک مددکار ترویجی به عنوان رهبر فنی و هماهنگ‌کننده برای تدوین، توسعه، پیاده‌سازی و ارزشیابی برنامه‌های ترویج کشاورزی و توسعه کشاورزان در زمینه مدیریت منابع در محیط روستایی تلقی می‌گردد و علاوه بر اطلاعات، دانش و تخصصی که در اختیار کشاورزان قرار می‌دهد امکان برقراری ارتباط بین کارشناسان ترویج، مراکز جهاد کشاورزی و کشاورزان را در تمام نقاط روستایی فراهم می‌کند. به عبارتی، مددکار ترویج یار و یاور ترویج است که با ارائه اطلاعات و نوآوری‌های سودمند به کشاورزان

نقش مهمی در رسیدن به توسعه روستایی و کشاورزی بر عهده دارد. آنها یکی از اجزای ضروری برنامه‌های توسعه هستند که بدون آنها دستیابی به برنامه‌های توسعه و در راس آن نظام کشاورزی پایدار به عنوان یکی از چشم‌اندازهای بخش کشاورزی با شکست رو به رو خواهد شد (نظام‌دوست و همکاران، ۱۳۹۳).

با توجه به گستردگی و تنوع در سطح دانش و اطلاعات مددکاران ترویجی و به منظور فراهم ساختن زمینه مناسب برای استفاده بهینه از توانمندی‌های آنان؛ همچنین به منظور هدفمندسازی آموزش، سازماندهی، حمایت و به کارگیری آنها در فعالیتهای آموزشی ترویجی، مددکاران ترویجی در دو گروه «مددکاران ترویجی» و «مددکاران ترویجی افتخاری» قرار خواهند گرفت که ویژگی‌ها و انتظارات مورد نظر از هر یک از آنها متفاوت است:

الف) ویژگی‌های مددکار ترویجی:

- منتخب روستائیان و مورد تأیید مرکز جهاد کشاورزی؛
- برخوردار از مقبولیت اجتماعی و اعتماد مردم؛
- ساکن روستا و شاغل در بخش کشاورزی و منابع طبیعی؛
- آشنایی کامل با مسائل و مشکلات کشاورزان و بهره‌برداران کشاورزی منطقه؛
- دارای پشتکار و جدیت لازم نسبت به حل مسائل و مشکلات مردم؛
- علاقه‌مند به فراگیری آموزش‌های ترویجی و پیاده‌سازی آنها در مزرعه خود؛
- دارای تجربه و مهارت در بخش کشاورزی و برخورداری از موفقیت بالا در حرفه خود؛
- انعطاف‌پذیر و خلاق؛
- توانمند در برقراری ارتباط مطلوب با بهره‌برداران کشاورزی و عوامل ترویج؛
- دارا بودن قدرت جلب و جذب افراد و تاثیرگذاری بر افکار و رفتار روستائیان؛

- برخورداری از شرایط سنی مناسب، سلامت جسمانی و روانی.

ب) ویژگی‌های مددکاران ترویجی افتخاری

- مورد تأیید سازمان استان/ جهاد شهرستان/ مرکز جهاد کشاورزی؛
- آشنایی کامل با مسائل و مشکلات کشاورزان و بهره‌برداران کشاورزی؛
- دارای پشتکار و جدیت لازم در حل مسائل و مشکلات بهره‌برداران کشاورزی و حمایت و پشتیبانی از طرح‌ها و پروژه‌های بخش کشاورزی در منطقه خود (دفتر ساماندهی مراکز جهاد کشاورزی و شبکه ترویج، ۱۴۰۳).

در نهایت بایستی گفت، مددکاران یکی از عوامل اثرگذار و ضروری شبکه ترویج کشاورزی هستند که بدون آنها دستیابی به اهداف برنامه‌های توسعه و در رأس آن نظام کشاورزی پایدار و امنیت غذایی به عنوان چشم‌انداز مهم بخش کشاورزی با چالش جدی مواجه خواهد شد. بدین لحاظ معاونت ترویج سازمان تات با بهره‌گیری نظام‌مند و هدفمند از ظرفیت‌های اجتماعی و تخصصی مددکاران ترویجی در پهنه‌های تولیدی تحت پوشش مراکز جهاد کشاورزی را در قالب نظام نوین ترویج کشاورزی از طریق تدوین و اجرای برنامه‌های بازمهندسی، حمایتی و توانمندسازی در دستور کار دارد (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۹). در این راستا، تا پایان سال ۱۴۰۳، بیش از ۳۷ هزار مددکار ترویجی در کشور سازماندهی شده و از ظرفیت آنها استفاده می‌گردد.

در خصوص عوامل مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در زمینه امور روستایی و کشاورزی پژوهش‌های متعددی انجام شده است. به طور مثال، حاجیلو و همکاران (۱۳۸۶) دریافتند که بین موفقیت تسهیلگران زن روستایی در ایجاد و تداوم فعالیت گروه‌های مستقل زنان با میزان پذیرش تسهیلگر از سوی زنان، زمینه‌های تماس وی با کارشناسان ترویج،

استان اصفهان و عوامل مؤثر بر آن به این نتیجه رسیدند که ۶/۵ درصد از مددکاران موفقیتی بالای متوسط، ۵۰/۳ درصد در حد متوسط و ۴۳/۲ درصدشان موفقیت زیر متوسط داشتند. نتایج تحقیقی دیگر نشان داد که عامل حمایتی به عنوان مهمترین عامل در بهبود نقش و عملکرد تسهیلگران روستایی مؤثر بوده است (Azizi & Kamali, 2011). نظامدوست و همکاران (۱۳۹۵) در تحلیل عوامل مؤثر بر بهبود عملکرد مددکاران ترویجی از دیدگاه کشاورزان بخش مرکزی شهرستان زهک سه عامل مشاوره‌ای-حمایتی، زیرساختی-فناورانه و آموزشی-ارتباطی را برشمردند. اسدی و مرادی (۱۳۹۸) در تحقیق خود دریافتند که طرح مددکاران ترویجی در شهرستان کرمانشاه نتوانسته است در دستیابی به اهداف خود موفقیت چندانی به دست آورد و در حد متوسط (به میزان ۴۶/۲۷ درصد) اثربخش بوده است.

با جمع‌بندی مطالعات انجام شده می‌توان دریافت که در مجموع، عوامل آموزشی، انگیزشی، شغلی، ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای (سن، سطح سواد، سطح زیر کشت، سابقه مددکاری، دسترسی به نشریات آموزشی ترویجی، ملاقات با مروج، احساس مسئولیت در قبال روستائیان و آموزش مشوق‌های مادی و معنوی) می‌توانند بر مشارکت مددکاران ترویجی، تاثیرگذار باشند که در پژوهش حاضر به بررسی این موضوع در جامعه هدف یاد شده پرداخته می‌شود.

مواد و روش‌ها

این پژوهش توصیفی-پیمایشی با رویکرد کمی، از نظر هدف کاربردی و از نظر درجه کنترل متغیرها میدانی بود که با هدف بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی-ترویجی شهرستان نیشابور به صورت یک تحقیق مقطعی انجام شد. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه مددکاران ترویجی حوزه عمل شهرستان نیشابور (۱۹۱ نفر) بود که تا زمان انجام تحقیق، حداقل دارای

و آشنایی وی با مفهوم «سازمان‌های غیردولتی» ارتباط مثبت و معنی‌دار وجود داشته است. امیرامینی خلف‌لو و همکاران (۱۴۰۰) نیز دریافتند که عواملی زمینه‌ای چون اعتقاد مسئولان به توانایی‌های علمی زنان تسهیلگر روستایی، نگرش مثبت به امر آموزش و توانمندسازی زنان روستایی، وجود برنامه مشخص و مدون آموزشی طبق نیازسنجی و اقلیم‌شناسی منطقه مورد هدف زنان تسهیلگر و وجود تشکلهای کارآمد آموزشی زنان تسهیلگر روستایی به عنوان بسترهای مهم در افزایش توانمندی زنان تسهیلگر بودند و موقعیت علمی و شرایط زمینه‌ای آموزش توانستند تا ۴۳ درصد از توانمندی زنان تسهیلگر ترویج کشاورزی را تبیین کنند که در این بین در ارتقای توانمندی زنان تسهیلگر روستایی، مولفه‌های روش‌های آموزش و شرایط زمینه‌ای آموزش بیشترین تاثیر مثبت را داشتند. شایان و همکاران (۱۴۰۱) در واکاوی توسعه پایدار روستایی با تأکید بر مشارکت جوامع محلی دریافتند که شاخص مشارکت اجتماعی-فرهنگی، در پیش‌بینی تغییرات مثبت متغیر وابسته (توسعه پایدار مناطق روستایی) بیشتر از سایر شاخص‌های مشارکت بوده است؛ همچنین، اثرات مستقیم مشارکت نهادی بر پایداری روستاها بیشتر از سایر شاخص‌های مشارکت بود. نتایج تحقیقی دیگر حاکی از آن بود که مهم‌ترین عامل مؤثر بر مشارکت جامعه در برنامه‌ریزی توسعه روستایی، کم‌اطلاعی مردم از فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستا و پس از آن، عواملی چون عدم تمایل دستگاه‌های دولتی روستا به پذیرش مشارکت مردمی، نبود پشتوانه‌های قانونی برای ترغیب همگانی به مشارکت، و همچنین تداوم باورهای پدرسالارانه، مردسالارانه و قوم‌گرایانه در میان جامعه بوده است (Herdiana et al., 2018).

اما به طور کلی، در خصوص مددکاران ترویجی، تحقیقات محدودی در کشور انجام شده است. به طور مثال، امینی و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان ارزیابی موفقیت حرفه‌ای مددکاران ترویجی زن در

یک سال سابقه فعالیت مددکاری بودند. بر این اساس، حجم نمونه بر اساس جدول مورگان ۱۲۳ نفر تعیین که با استفاده از روش نمونه گیری به شیوه تصادفی ساده انتخاب شدند.

ابزار تحقیق، پرسشنامه‌ای محقق ساخت شامل ۴۸ سوال بود که علاوه بر ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای، شامل عوامل مؤثر بر مشارکت مددکاران ترویجی در ابعاد عوامل انگیزشی، وظایف شغلی، فعالیت‌های مشارکتی و فعالیتهای آموزشی بود. روایی با استفاده از نظرات اعضای هیات علمی موسسه آموزش و ترویج کشاورزی و مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی خراسان رضوی تایید شد و پایایی آن نیز توسط ضریب آلفای کرونباخ بررسی و تایید شد (عوامل انگیزشی ۰/۸۱، وظایف شغلی ۰/۷۶، فعالیت‌های مشارکتی ۰/۶۷، فعالیت‌های آموزشی ۰/۷۲ و میانگین کل ۰/۷۴). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از نرم افزار SPSS نسخه ۲۶ استفاده شد.

نتایج

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای

میانگین سن پاسخگویان ۴۴/۷۶ سال و بیشترین تعداد (۳۷ درصد) مربوط به گروه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال بود. از نظر سطح تحصیلات، ۹/۸ درصد از افراد مورد مطالعه بیسواد، ۱۷/۱ درصد در حد خواندن و نوشتن، ابتدایی ۲۳/۶ درصد، متوسطه ۱۹/۵ درصد، دیپلم ۱۷/۹ درصد و در حدود ۱۲/۲ درصد افراد دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر بودند. از نظر سطح زیرکشت، ۸۷/۸ درصد از مددکاران سطح زیرکشت پایین پنج هکتار داشته و تنها ۱۲/۱ درصد آنها بالاتر از پنج هکتار داشتند. بدین لحاظ مددکاران ترویجی دارای سطح زیرکشت تقریباً نزدیک به هم و در حد قطعات کوچک بوده و میانگین سطح زیرکشت مددکاران ۱/۶۹ هکتار بوده است. همچنین، میانگین سابقه مددکاری افراد مورد مطالعه حدود ۱/۷۲ سال

بود. می‌توان گفت که مددکاران مورد نظر دارای سابقه نسبتاً کم در فعالیتهای آموزشی ترویجی بودند.

آموزش‌های ارائه شده به مددکاران ترویجی

بررسی آموزش‌های ارائه شده به مددکاران ترویجی در مباحث مختلف کشاورزی نشان داد که به ترتیب آموزش‌های دریافت شده در زمینه «روش‌های آموزشی-ترویجی» و «بازاریابی محصولات کشاورزی» در بالاترین رتبه‌ها و آموزش‌های دریافت شده در زمینه «کشاورزی پایدار» و «رابطه ترویج با تحقیقات و آموزش» در پایین‌ترین رتبه‌ها قرار گرفتند (جدول ۱).

میزان تاثیر مشوق‌های مادی و معنوی مختلف در انگیزش مددکاران ترویجی

یافته‌های تحقیق در این زمینه نشان داد که به ترتیب «جلب رضای خدای متعال» و «پذیرش و مقبولیت در جامعه روستایی» در بالاترین و «دریافت حق الزحمه» و «برقراری ارتباط و دیدار با مسئولان وزارت کشاورزی» در پایین‌ترین رتبه‌ها قرار داشتند (جدول ۲).

میزان مشارکت مددکاران ترویجی در انجام وظایف مختلف

برای مددکاران ترویجی، بر اساس دستورالعمل مربوطه، وظایف مختلفی در نظر گرفته است. نتایج تحقیق در جدول (۳) نشان می‌دهد که به ترتیب، گویه‌های «تشویق مردم به مشارکت در انجام برنامه‌های آموزشی-ترویجی» و «حفظ ارتباط و هماهنگی بین گروه‌های مختلف اقتصادی» در بالاترین و «استفاده از رسانه‌ها و نشریات ترویجی» و «حضور در دوره‌های آموزشی کلاس‌ها و بازدیدها» در پایین‌ترین رتبه‌ها از نظر میزان مشارکت مددکاران ترویجی در انجام وظایف مختلف محوله قرار داشتند. برای آنکه یک مددکار ترویجی بتواند موفق عمل کند، بایستی به طیف مختلفی از این فعالیت‌ها بپردازد، چرا که بسیاری از این فعالیت‌ها، مکمل همدیگر هستند.

جدول ۱- رتبه‌بندی آموزش‌های ارائه شده به مددکاران ترویجی

رتبه	میانگین	عنوان آموزش
۱	۲/۲۸	روش‌های آموزشی- ترویجی
۲	۲/۲۳	بازاریابی محصولات کشاورزی
۳	۲/۲۰	آشنایی با وسایل کمک آموزشی
۴	۲/۱۹	کاهش ضایعات و فرآوری محصولات کشاورزی
۵	۲/۱۸	مکانیزاسیون کشاورزی
۶	۲/۱۷	کاهش هزینه محصولات کشاورزی
۷	۲/۰۳	آشنایی با شرح وظایف مددکاران ترویجی
۸	۱/۸۹	آشنایی با تشکیلات ترویج کشاورزی کشور
۹	۱/۵۲	کشاورزی پایدار
۱۰	۱/۳۵	رابطه ترویج با تحقیقات و آموزش

جدول ۲- رتبه‌بندی تاثیر مشوق‌ها در انگیزه مشارکت مددکاران ترویجی

رتبه	میانگین	مشوق
۱	۳/۰۲	جلب رضای خدای متعال
۲	۲/۶۷	پذیرش و مقبولیت در جامعه روستایی
۳	۲/۶۵	بجاگذاشتن نام و خاطره نیک
۴	۲/۶۲	رضایت از برنامه‌های آموزشی- ترویجی
۵	۲/۵۷	کسب منزلت اجتماعی
۶	۲/۵۳	ارتباط صمیمانه با مسئولان مربوط و کارشناسان مروج پهنه
۷	۲/۱۹	وسایل و ابزارها و نهاده‌های کشاورزی
۸	۲/۰۴	انعکاس فعالیت و عملکرد در رسانه‌ها
۹	۱/۹۶	دریافت تشویق نامه
۱۰	۱/۹۵	جلب محبت و علاقه دیگران
۱۱	۱/۹۰	دریافت حق الزحمه
۱۲	۱/۸۵	برقراری ارتباط و دیدار با مسئولان وزارت کشاورزی

جدول ۳- رتبه‌بندی میزان مشارکت مددکاران ترویجی در انجام وظایف مختلف

رتبه	میانگین	عنوان
۱	۲/۵۶	تشویق مردم به مشارکت در انجام برنامه‌های آموزشی- ترویجی
۲	۲/۵۱	حفظ ارتباط و هماهنگی بین گروه‌های مختلف اقتصادی
۳	۲/۴۴	برقراری ارتباط بین مردم و کارشناس مروج پهنه
۴	۲/۳۵	تعیین نیازهای آموزشی کشاورزان و ارائه آن به کارشناس مروج پهنه
۵	۲/۳۳	تعیین مسائل مشکلات تولیدی و ارائه آن به کارشناس مروج پهنه
۶	۲/۲۵	حضور در جلسات کانون مددکاران ترویجی
۷	۲/۲۲	حضور در جلسات هفتگی و ماهانه با کارشناسان مروج پهنه
۸	۲/۲۰	استفاده از شبکه مجازی برای اقدامات ترویجی
۹	۲/۱۹	استفاده از رسانه‌ها و نشریات ترویجی
۱۰	۲/۱۶	حضور در دوره‌های آموزشی کلاس‌ها و بازدیدها

انگیزشی (X_2)، احساس مسئولیت (X_7) و مشوق‌ها (X_8) وارد رگرسیون شدند که در مجموع این متغیرها توانستند حدود ۸۰ درصد از واریانس کل متغیر وابسته تحقیق را تبیین کنند (جدول ۴). پس از آن، ورود متغیرهای دیگر به تحلیل متوقف شدند زیرا تاثیر معنی‌داری بر تبیین متغیر وابسته تحقیق نداشتند و از اهمیت لازم در این خصوص برخوردار نبودند. در ادامه، معادله رگرسیون خطی ارائه شده است.

معادله خط رگرسیون خطی:

$$Y = 0/63x_1 + 0/26x_2 + 0/34X_7 + 0/32x_8 - 0/50$$

همانطور که گفته شد مشارکت جوامع محلی در امور مختلف مربوط به توسعه روستایی و کشاورزی، امری ضروری در پایداری این اقدامات به‌شمار می‌رود. در زمینه مشارکت در فعالیتهای ترویجی نیز، همواره بهره‌گیری از شبکه عاملین غیردولتی از جمله مهم‌ترین رویکردها به‌شمار رفته است که در این راستا، انتخاب و سازماندهی مددکاران ترویجی از جمله نموده‌های عینی و عملی این شیوه جلب مشارکت

عوامل مؤثر بر مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی- ترویجی

بررسی مطالعات انجام شده نشان داد که متغیرهای مختلفی می‌توانند بر مشارکت مددکاران ترویجی مؤثر باشند که مهم‌ترین آنها شناسایی و دسته‌بندی شدند. در ادامه، به‌منظور سنجش میزان تاثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته تحقیق، یعنی مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی- ترویجی از رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام (stepwise) استفاده شد.

بر این اساس، از بین متغیرهای مستقل ابتدا متغیر آموزشی (X_1) وارد تحلیل شد که به تنهایی ۴۰ درصد تغییرات متغیر وابسته مشارکت مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی- ترویجی (Y) را تبیین نمود. به عبارت دیگر، عوامل آموزشی بیشترین اهمیت را نسبت به سایر متغیرها، در مشارکت مددکاران ترویجی دارا بود. ورود متغیرهای مستقل در تحلیل تا گام چهارم ادامه پیدا کرد که همانطور که ملاحظه می‌شود، به ترتیب پس از متغیر آموزشی، متغیرهای

جدول ۴- میزان تاثیر جمعی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مشارکت بر اساس رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام

متغیرمستقل	R	R ²	F	Prob.F
آموزش (X_1)	۰/۶۳	۰/۴۰	۷۳/۷۵	۰/۰۰
انگیزشی (X_2)	۰/۴۳	۰/۱۹	۹۶/۱۵	۰/۰۰
احساس مسئولیت (X_3)	۰/۳۴	۰/۱۱	۴۷/۴۵	۰/۰۰
مشوق (X_4)	۰/۳۲	۰/۱۰	۳۵/۱۸	۰/۰۰

توصیه‌های کاربردی

بر مبنای نتایج به‌دست آمده، پیشنهادها و توصیه‌های زیر به‌منظور بهبود نقش‌آفرینی مددکاران ترویجی در فعالیتهای آموزشی و ترویجی ارائه می‌شود:

✓ در خصوص بعد عوامل آموزشی موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- تدوین برنامه و برگزاری دوره‌های آموزشی منظم در زمینه شیوه‌های انتقال یافته‌های جدید تحقیقاتی به کشاورزان، تعامل تحقیق - ترویج - کشاورز، شیوه‌های تسهیلگری، جلب مشارکت مردمی، شبکه‌سازی، مسئله‌یابی، برنامه‌ریزی مشارکتی، مدیریت و رهبری، ارزیابی سریع و مشارکتی روستایی، مدل‌ها و روش‌های آموزشی - ترویجی و دیگر مباحث این‌چنینی برای مددکاران ترویجی و به‌صورت مکمل آنها، ارائه انواع رسانه‌های ترویجی؛

- تدوین برنامه و برگزاری دوره‌های آموزشی منظم در خصوص مباحث تخصصی کشاورزی در حوزه‌های مختلف متناسب با شرایط و اقلیم منطقه و نیازهای احصاء شده در این خصوص و به‌صورت مکمل آنها، ارائه انواع رسانه‌های ترویجی؛

- ارائه آموزش‌های لازم به مروجان و کارشناسان در زمینه نحوه و شیوه‌های انتخاب مددکاران ترویجی و بهره‌گیری از ظرفیتهای آنها و تعامل با آنها؛

✓ هویت‌بخشی هر چه بیشتر به مددکاران ترویجی به‌عنوان یکی از ارکان شبکه ترویج کشاورزی و ایجاد شبکه ملی مددکاران ترویجی کشور و ایجاد

به‌حساب می‌آید. در واقع، نظام ترویج کشاورزی، مددکاران ترویجی با محوریت مردان روستایی و تسهیلگران توسعه روستایی با مشارکت زنان روستایی به شکل نظام‌مند در پی بهره‌گیری از ظرفیت جوامع روستایی در قالب دو برنامه سازماندهی شده است.

در این راستا، طی سالیان اخیر، تعداد قابل‌توجهی از مددکاران ترویجی در کشور انتخاب شده‌اند که به‌سبب نقشی که در اجرای برنامه‌های ترویجی و کمک و مشارکت در اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های کلان وزارت جهاد کشاورزی دارا هستند، همواره به‌عنوان منابع انسانی داوطلب مردمی، از ارکان فعال و تاثیرگذار در نظام ترویج کشاورزی محسوب و وجود آنها در جریان توسعه کشاورزی کشور، لازم، موثر و مفید بوده است.

اما نکته بسیار مهم در زمینه مددکاران ترویجی این است که تنها توسعه کمی آنها نمی‌تواند اثربخش باشد و بایستی از طرق مختلف به توانمندسازی و توسعه ظرفیتهای آنها پرداخته شود که یافته‌های این تحقیق نشان داد که این امر و کیفی‌سازی فعالیت‌ها، نیازمند اتخاذ رویکردی جامع و چندبعدی است. بررسی‌ها نشان داد که برخی از این ابعاد مانند آموزش و مسائل انگیزشی، حتی از مسائل مادی نیز مهم‌تر است زیرا اصولاً فعالیت اجتماعی است، بنابراین ضروری است برنامه‌ای جامع در ابعاد مختلف آموزشی، توانمندسازی، انگیزشی - روانشناختی، حمایتی تدوین و اجرا شود.

✓ اگر چه فعالیت مددکاران ترویجی، ماهیتاً اجتماعی و به نوعی عام‌المنفعه است، اما برای بهبود عملکرد آنها و بهره‌گیری بهتر از ظرفیتهای موجود، می‌توان انگیزه‌های مادی لازم از قبیل اعطای تسهیلات بانکی کم بهره به آنها، ارائه تخفیف در استفاده از خدمات بیمه کشاورزی، اعطای خدمات بیمه عمر و سلامت، ارائه نهادهای کشاورزی، اعطای معرفی‌نامه‌ها لازم و ... استفاده نمود. همچنین، تدوین دستورالعمل حمایتی از مددکاران ترویجی برای طرح و تصویب در نهادهای مرتبط و ابلاغ توسط وزیر جهاد کشاورزی پیشنهاد می‌شود؛

✓ فراهم نمودن امکانات و ملزومات آموزشی- ترویجی مانند تبلت و برای مددکاران ترویجی؛
✓ بهره‌گیری از مددکاران ترویجی به عنوان مدرس برنامه‌های ترویجی؛

✓ بازنگری مستمر در شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوط به شناسایی و انتخاب مددکاران ترویجی بر اساس نیازها و شرایط روز بخش کشاورزی و جامعه روستایی؛

✓ استفاده از مددکاران ترویجی یا نمایندگان آنها به عنوان مشاور در سطوح شهرستانی، استانی و ملی؛
✓ استفاده از تجربیات دیگر کشورها و دیگر بخش‌های دارای فعالیت مشابه مددکاران ترویجی برای اصلاح و بهبود فرآیندها و اقدامات و تدوین دستورالعمل‌های مربوطه؛

✓ فراهم نمودن زمینه‌های مناسب برای تعامل مددکاران با تجربه و مددکاران کم‌سابقه‌تر به منظور انتقال معلومات و تجارب سودمند در اجرای فعالیتهای آموزشی- ترویجی و ایفای نقش مددکاری.

نهاد غیردولتی مشکل از آنها در سطوح شهرستانی، استانی و ملی و طراحی سامانه‌ای در این خصوص به منظور هم‌افزایی، ارتباط سازمان‌یافته، تبادل دانش و تجربه و مدیریت هر چه بهتر فعالیتهای مربوطه؛
✓ ثبت و ضبط و مستندسازی دانش و تجربه‌های موفق مددکاران ترویجی به منظور استفاده مناسب از آنها در مناطق مختلف کشور؛

✓ برگزاری نشست‌ها و جلسات تخصصی و هم‌اندیشی با حضور کنشگران مختلف از جمله مددکاران ترویجی، مروجان، کارشناسان، محققان، تشکلهای و نمایندگان بخش خصوصی به صورت منطقه‌ای و به صورت فصلی؛

✓ برگزاری مستمر گردهمایی سالانه مددکاران ترویجی به صورت استانی و ملی؛

✓ جلب مشارکت فعال مددکاران ترویجی در فرآیندهای مختلف آموزشی- ترویجی از نیازسنجی، برنامه‌ریزی، طراحی، اجرا و ارزشیابی در سطح محلی و مراکز جهاد کشاورزی دهستان به عنوان اولین سطح از ارکان برنامه‌ریزی چندسطحی آموزش و ترویج کشاورزی؛

✓ تدوین برنامه اقدام سالانه برای مددکاران ترویجی و پایش و ارزیابی سالانه آنها؛

✓ تدوین برنامه‌ای مستمر و سالانه برای پایش و ارزیابی مددکاران ترویجی و جایگزینی مددکاران غیرفعال با افراد واجد شرایط و علاقه‌مند و تقدیر سالانه از افراد فعال‌تر؛

✓ ارزیابی کلی روستاهای کشور از نظر تعداد بهینه و مورد نیاز مددکار ترویجی و ترمیم روستاهایی که فاقد مددکار ترویجی و یا کمبود در این زمینه هستند؛

✓ انتخاب مددکاران ترویجی از بین افراد مسئولیت‌پذیرتر، باسواد و جوان‌تر که انگیزه بیشتری برای شرکت در فعالیتهای ترویجی و مشارکت اجتماعی داشته باشند؛

فهرست منابع

۱. اسدی، ع. و مرادی، م. ۱۳۹۸. اثربخشی طرح مددکاران ترویجی در شهرستان کرمانشاه. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۵۰(۱)، ۲۱۹-۲۲۹.
۲. امیر امینی خلف‌لو، م.، خسروی بابادی، ع.ا.، رضازاده بهادران، ح.، بیات، پ. و حسنی بافرانی، ع. ۱۴۰۰. عامل‌های آموزشی موثر بر توانمندسازی زنان تسهیلگر روستایی در استان‌های بوشهر و هرمزگان. پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی ۱۳(۵۹)، ۱۰۵-۱۲۴.
۳. امینی، ا.م.، شاهسون، م. و زینل همدانی، ع. ۱۳۸۷. ارزیابی موفقیت مددکاران ترویجی زن در استان اصفهان و عوامل موثر بر آن، علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۲(۴۶)، ۲۵۰-۲۷۰.
۴. خداوردیان، م.ر. ۱۴۰۰. مروری بر توسعه و ترویج کشاورزی ارگانیک و چالش‌های پیش‌روی آن. معاونت ترویج و آموزش سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، تهران: نشر آموزش کشاورزی، تهران.
۵. درجانی، ع.، فتحی، ا.، ابراهیم‌نژاد، م.، ذبیحی‌طاری، ر.، خبیری، ع. و عزیزپور، م. ۱۳۹۷. مددکاران ترویجی، تجلی مشارکت‌های مردمی در ترویج و توسعه کشاورزی، تهران: سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، دفتر ساماندهی مراکز جهاد کشاورزی و شبکه ترویج، چاپ اول.
۶. دفتر ساماندهی مراکز جهاد کشاورزی و شبکه ترویج. ۱۴۰۳. دستورالعمل بازمهندسی نحوه شناسایی، انتخاب، بکارگیری و حمایت از مددکاران ترویجی (اصلاحیه ابلاغ سال ۱۳۹۳)، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، معاونت آموزش و ترویج، تیرماه ۱۴۰۳.
۷. شایان، م.، اسمعیلی، ف. و خداداد، م. ۱۴۰۱. واکاوی توسعه پایدار روستایی با تأکید بر مشارکت جوامع محلی مورد مطالعه: روستاهای شهرستان زرین دشت. جغرافیا و توسعه، ۲۰(۶۹)، ۲۷۰-۲۹۵.
۸. صفری علی‌اکبری، م. ۱۳۹۹. نقش شبکه‌های روستایی در مدیریت مشارکتی جوامع محلی (مورد مطالعه: دهستان بالا دربند شهرستان کرمانشاه). روستا و توسعه فضا، ۱(۲)، ۸۱-۹۲.
۹. نظام‌دوست، ح.، برادران، م. و غنیان، م. ۱۳۹۵. تحلیل عوامل مؤثر بر بهبود عملکرد مددکاران ترویجی از دیدگاه کشاورزان بخش مرکزی شهرستان زهک. نشریه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۷(۲)، ۴۱۹-۴۲۶.
۱۰. نظام‌دوست، ح.، برادران، م. و غنیان، م. ۱۳۹۳. نقش مددکاران ترویج در دستیابی به کشاورزی پایدار، دومین همایش ملی گیاهان دارویی و کشاورزی پایدار، همدان، اول شهریور ۱۳۹۳.
۱۱. هدایتی مقدم، ز.، صیدایی، س.ا. و نوری، س.ه. ۱۳۹۴. سنجش میزان پایداری نواحی روستایی با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان فلاورجان). جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۳(۱)، ۹۱-۱۱۲.
۱۲. وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۹۹. برنامه فعالیت مددکاران ترویجی؛ معاونت ترویج و آموزش سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، دفتر مراکز جهاد کشاورزی و شبکه ترویج. تهران.
13. Azizi, F., and Kamali, M.B. 2011. Factors affecting rural facilitators, role: Iran. International Journal of agricultural -management and development, 1(1), 7-14.
14. Herdiana, Dian & Suwaryo, U. & Deliarnoor, N.A. & Rahmatunnisa, M.. (2018). The affecting factors of community participation in rural development planning: A case of Kertawangi Village of Bandung Barat District. Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences, 82, 132-140. 10.